

KÉTHARMAD ÉVSZÁZAD ERDŐRENDEZÉSI UTASÍTÁSAI

SALI EMIL
a mezőgazdasági tudomány (erdészet)
doktora

Az erdőgazdálkodás egyik minőségi jellemzőjéül azt is használják, hogy az mennyire folyik erdőgazdasági üzemtervek szerint. Ez valóban hűen jelez, de sokszor tapasztalható, hogy túlságosan leegyszerűsíthetjük ezt a mutatót, és ezért megítélésünk mégsem kellő pontosságú. Az erdőgazdálkodás színvonalának csak e mutató alapján történő jobb elbírálásához u. i. látnunk kellene megfelelő összehasonlításban azt, hogy a jogszabályok milyen színvonalú üzemtervek készítését rendelik el, az üzemtervek a valóságban mely minőségben készülnek el, az ország erdeinek mekkora hányadára kell üzemterveket készíteni, hogyan gondoskodik az állam az üzemtervi előírások megtartásáról: ösztönzi-e a gazdasági szabályozók rendszere az üzemtervek maradéktalan végrehajtását, van-e alkalmas szervezet (pl. képzett, elegendő és független dolgozó) az erdőgazdálkodásban esetleg előforduló rendellenességek felfedéséhez, adódik-e mód megokolt esetekben szankciók alkalmazására. Ebből a — teljességre korántsem törekvő — felsorolásból láthatjuk, hogy az erdőgazdálkodás ilyen módon kialakított minőség-megítélésében szubjektívak is lehetünk olykor-olykor.

Mindezek ellenére is célszerű, hogy szót ejtsünk az elmúlt évtizedek hazai, erdőrendezési jogszabályairól és ezek érvényesüléséről.

Az elmúlt időszakban nálunk az erdőtörvényeket és az erdőrendezési utasításokat többnyire nem azonos időpontokban alkották. Az 1879. évi törvényt ugyan hamarosan követte erdőrendezési utasítás, de még a törvény hatályban léte idején, 1920-ban új erdőrendezési utasítást adtak ki. Ez nyilván az első világháborút követően gyökeresen megváltozott körülményekkel okolható meg. Esedékes lett volna már akkor egy új erdőtörvény is, ennek előkészítése azonban sok évet igényelt. Az 1935. évi erdőtörvényt — a felszabadulás előtt — nem követte újabb erdőrendezési utasítás: az 1920. évi maradt érvényben. 1945-től is jelentős idő telt el az 1961. évi erdőtörvény megalkotásáig, de a felszabadulás után a körülmények és a feltételek teljes megváltozása folytán sem az 1920. évi erdőrendezési utasítást, sem az 1935. évi erdőtörvény számos rendelkezését már nem lehetett irányadónak tekinteni. Viszonylagosan időtálló erdőrendezési módra 1950-ben volt mód rátérni, és ezt a módszert mintegy törvényesítette az 1955-ben kiadott erdőrendezési utasítás. Ez kisebb-nagyobb módosításokkal 1970 végéig volt hatályban. Az időközi változtatások főként adatbővítéseket jelentettek. Formájában új, még további adatokkal bővített erdőgazdasági üzemtervek készítését írta elő a MÉM 1971-ben kiadott rendelete. Jelenleg is főként ez szabályozza az erdőrendezési munkálatokat.

A tárgyalt időszak alatt növekedett az erdőknek az a hányada, amely üzemterv szerint való gazdálkodás kötelezettsége alá esett. Az ún. korlátolt forgalmú erdők, amelyekre az 1879. évi törvény rendelkezései szerint üzemtervet kellett készíteni, az 1920. év előtti Magyarország erdősegeiből 63,7%-ot fog-

Erdőgazdasági üzemrendezési utasítás.

Az üzemrendezésre nézve eddig fennálló rendeletek helyett ezentul a Kormány jóváhagyása alá kerülő üzemtervekben tárgyalt erdőkben az alábbi rendelkezések érvényesek.

Az erdőgazdasági üzemrendezés célja.

Az üzemrendezés célja világos és áttekinthető képét nyújtani az erdőgazdaság jelenlegi viszonyairól és az erdők jelen állapotáról, továbbá megállapítani azokat a főbb irányelveket, melyek alapján a gazdálkodást szabályozni kell; célja megszabni a hozadékok mértékét és a legközelebbi jövőre elkészíteni a részletes gazdasági terveket. Feladata végül gondoskodni az előírások végrehajtásának biztosításáról és a gazdasági eredmények nyilvántartásáról.

laltak el (Lesenyi, 1936). Ugyanez a birtokkategória a trianoni békeszerződés utáni Magyarország erdeinek 54,9⁰/₀-át tette ki. Az 1935. évi erdőtörvény elvileg ugyan már az ország összes erdejére előírta üzemterv készítését és az aszerint való gazdálkodást, ám — igen jelentős engedményként — az 500 kat. holdnál (kb. 300 hektárnál) kisebb erdőkben a részletes üzemterv helyett egyszerűbb tervet is lehetett készíteni, sőt a 20 kat. holdnál (kb. 12 hektárnál) kisebb erdőkre további rendelkezésig teljesen mellőzni lehetett még az egyszerűbb terveket is. Így valójában csak az 500 kat. holdnál nagyobb erdőkre kellett részletes üzemtervet készíteni, tehát az ország akkori erdőterületének a 65⁰/₀-ára. A második világháború kitörése ennek — az egyébként haladó — rendelkezésnek az érvényesítésére már nem adott módot. A felszabadulást követően átmenetileg meg kellett elégedni az állami tulajdonba került erdők leltározásával. 1948-ban és 1949-ben ún. ideiglenes üzemtervek készültek jelentős nagyságú állami erdőterületre. 1950-től már minden erdőt üzemtervezendőnek tekintettünk, és az 1955. évi erdőrendezési utasítás ennek szellemében jelent meg. Az összes erdő üzemtervi kötelezettség alá vonását csak törvény, esetünkben az 1961. évi erdőtörvény írhatta elő. Ekkor azonban újabb nagy feladat adódott: az erdők igen nagy hányadát tagosítani kellett abból a célból, hogy üzemtervezhetőek legyenek. Talán nem érdektelen az 1961. évi erdőtörvénnyel kapcsolatban annak a megemlézése, hogy mind a törvény, mind a végrehajtását szabályozó — különböző szintű — rendeletek azért voltak kénytelenek az ismert — egyesek előtt túlzottnak tűnő — terjedelemben az erdők kezelési és használati viszonyainak rendezésével foglalkozni, hogy földrajzilag az legyen megállapítható, hogy kit, ill. mely szervezetet terhel a kötelezettség a rendszeres erdőgazdálkodásra. A területi zűrzavarok megszüntetése több éves munkát adott az erdőrendezőseknek, és kapacitásuk egy részét — elkerülhetetlenül — az üzemtervezés elől vonta el. Ma — szinte szót sem érdemlő kivételtől eltekintve — az ország összes, egyre növekvő erdőterületére rendelkezünk üzemtervvel. Megállapítható az is, hogy az üzemtervi kötelezettség alá vont erdők hányadának mennyiségi növekedése minőségi javulást is eredményezett.

A erdőrendezési geodéziai munkákat — az érvényes jogszabályoknak és egyben a célszerűségnek megfelelően — az erdőrendezési utasítások az általános, állami földmérési munkákhoz kötötték, ill. kötik. Mind a számszerű, mind a

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI FŐIGAZGATÓ 100/1955. SZÁMÚ UTASÍTÁSA AZ ERDŐRENDEZÉSRŐL.

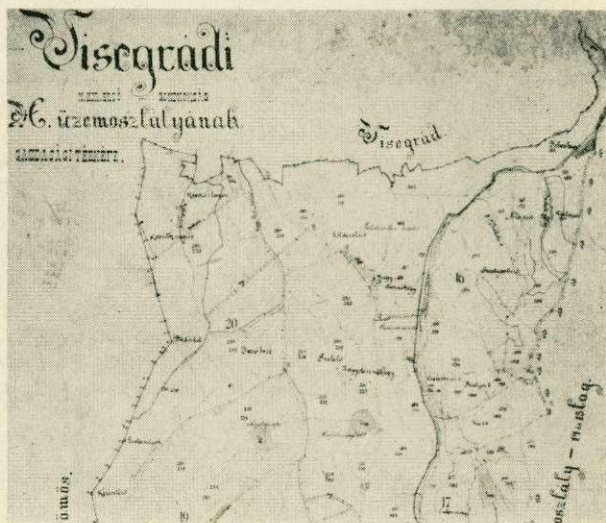
Előadó: Sali Emil.

Bevezetés

0. AZ ERDŐRENDEZÉS FELADATA

0.1 Az erdőrendezés feladata olyan tíz évre szóló erdőgazdasági termelési terveknek a készítése, amelyeknek végrehajtása lehetővé teszi, hogy az erdők teljes mértékben megfeleljenek fatermelő, mezővédő, vízgazdálkodás-szabályozó, talajvédő, helyi éghajlat-módosító, egészségvédő, esztétikai és egyéb rendeltetésüknek, biztosítja az élőfakészlet bővített újratermelését és mindezek révén a népgazdaságnak fában és egyéb erdei termékekben jelentkező szükségleteinek egyre nagyobb mértékben történő kielégítését.

grafikus alapanyagban az állami földmérés adja az adatokat. Ez az alapanyag azonban még a mi kis területű országunkban is meglehetősen heterogén (vetületi rendszer, méretarány, alappontsűrűség, gyakran minőség stb.), és az ezek felhasználásával készülő erdészeti térképek ezeket a különbségeket még akkor is tovább hordozták, ha a térképet egyébként igen szépre rajzolták. Az idő múlásával, mind az állami, mind az erdőrendezési geodézia fejlődésével az erdészeti térképállomány homogénebb lett és minősége javult. A légi fotogrammetria általánossá válása nemcsak új, termelékenyebb módszert jelent, hanem pl. azt is, hogy egyes faállományhatárokat nagyobb biztonsággal lehet megvonni, mert felülről az erdőrendező is jobban látja az erdőt. A térképeken végzett területszámítás általában kielégítő pontosságú volt. Kezdetben általában 0,1 kat. hold (kb. 0,06 hektár) pontossággal adták meg a területi adatokat. 1950-től 1970-ig árnyai pontossággal számoltunk. Ezt főként azért tettük, hogy a fakészlet- és a növedékadatokat ne terhelje esetleg még a terület hibája is.

Időközben főként az ERTI jóval megbízhatóbb fatömeg- és fatermelési táblákat adott, és ennek folytán is megokolttá válhatott a területadatok 0,1 hektár pontosságú kimutatása.

Nagyrészt formai megoldásnak tűnik, mégis megemlítjük, hogy az erdészeti területszámításban 1950-ben végrehajtottuk az 1874. évben alkotott méterrendszer törvényt, holott ez az egész országban csak egy negyed évszázad múlva valósult meg. Ettől kezdve az erdőgazdasági üzemi térképek az alap-térkép méretarányaitól függetlenül 1 : 10 000 méretarányúak voltak.

Mindenképpen szót ejtünk arról, hogy 1950 előtt egy-egy üzemosztály (vágásforduló-osztály?) körébe tartozó erdőterületek kerültek egyazon szabályozási körbe, attól fogva ugyanazon termelési (védelmi) célt szolgáló erdőrészek lettek.

A faállomány és a termőhely leírását az adatok roppant bővülő sora, az utóbbit a minőség javulása is jelzi. Kezdetben ugyan kevésbé, de az utóbbi kb. 20 évben a bővülés visszavezethető a számítógépes adatfeldolgozásra is. Eljutottunk addig a határig, kissé talán túl is vagyunk rajta, hogy jelenleg képesek vagyunk-e minden olyan információt kellő alaposággal értékelni (hasznosítani), amely egyáltalán a rendelkezésünkre áll.

A két világháború között az üzemtervek az élőfakészletről és a növedékről nem adtak tájékoztatást. Fekete Zoltán professzor ezt a hiányosságot előadásai-ban minden évben kifogásolta és szorgalmazta a megfelelő megoldást. Amikor végül a felszabadulás után intézkedés történt minden faállomány fakészletének és növedékének a kimutatására, furcsán ellentmondásos helyzet alakult ki: kiderült, hogy a fafajok többségére nem volt igazán megfelelő fatömeg- és fatermési tábla. Főként az ERTI segítette ki az erdőrendezést: szinte önmagával volt versenyben a már valóban jó fatömegtáblák és fatermési táblák készítésében, s az erdőrendezők a kutatók kezéből valósággal kitepték az éppen elkészült táblák kéziratát hasznosítás végett.

Az erdőrendezési utasítások igen jelentős terjedelemben foglalkoznak az elvégzendő tervezési feladatokkal. A véghasználati fakitermelés megszabásában a kellő gondosság mindig érvényesült. Az előhasználatok tervezésében azon-

ban az 1920. évi utasítás csak átfogó (tehát nem erdőrésztelenkénti) tervezést igényelt, 1950-től már erdőrésztelenként tervezték az előhasználatokat. A korábbi idők gyakorlatát azzal magyarázták, hogy hazánkban nincs egységes erdőnevelési módszer, a későbbi időkben gyakran azzal követtünk el hibákat, hogy megelégedtünk a kellő differenciálásról.

Az erdőtelepítésekkel — érhetően — keveset foglalkozott az 1920. évi utasítás, annál többet az azt követők. Az erdőfelújításokat közel azonos részletességgel tárgyalják. A termelőhelyismeretben, az erdőtípológiában időközben bekövetkezett fejlődés még akkor is érzékelhető, ha az utasítások nem adják a naprakész, az aktualizált ismereteket.

Az üzemtervnek utalnia kellett az egyéb hasznosításra, a vadgazdálkodásra, a mellékhasználatokra stb. Néha azonban vitát okozott az, hogy pl. a feltárás milyen mértékben kerüljön magába az üzemtervbe. A két világháború között még a legnagyobb erdőbirtokok mindegyikének üzemtervében sem lehetett átfogó erdőfeltárási tervre gondolni. A felszabadulás után a valóban átfogó feltárási tervek még mindig gyakran nem férhettek bele egy-egy üzemtervben tárgyalt területbe (pl. a Bükk-hegység keleti és nyugati részét ma is más erdőgazdaság kezeli). Az ilyen gondokat — magukban az üzemtervekben — talán még mindig nem oldottuk meg kellőképpen.

Célszerű megemlítenünk, hogy az 1920. évi utasítás igen sok erdészeti technológiai kérdést és számos esetben erdőgazdálkodás-politikai ismereteket tárgyal, ill. fejteget. A későbbi utasítások nagyobb súlyt helyeznek arra, hogy az üzemtervek országosan egységes erdőgazdálkodási elvek alapján készüljenek.

Bármilyen jó is az üzemterv, csak részben segítheti elő az erdőgazdálkodás fejlesztését. Szintén részben, de nem kis részben segítik a haladást azok az intézmények, amelyek mintegy biztosítékát adják az üzemtervek megfelelő végrehajtásának. Ebből a hovatovább meglehetősen szövevényes pénzügyi érdekeltiségi, hatósági, szakmai, erkölcsi stb. rendszerből most csak az erdőfelügyelőségeket említhetjük meg. Ezek a szervezetek sem az 1879. évi, sem az 1935. évi, sem eredetileg az 1961. évi erdőtörvény alapján nem rendelkeztek hatósági jogkörrel. Az első fokú erdészeti hatóság jogkörével az erdőfelügyelőségek 1979-től élnek. Kétségtelen, hogy ez igen nagy szakmai és politikai felelősséggel párosul. Az irányító minisztériumon, az erdőfelügyelőségek dolgozóin múlik jórészt az, hogy az erdőgazdálkodás fejlesztését mennyire tudják szolgálni az erdőfelügyelőségek. Az alapvető lehetőségek adottak, s áttételek nélkül intézkedhetnek.

Befejezésül: talán megúnt közhely, de mégsem felesleges annak ismételése, hogy az erdők jelentősége növekszik, és ezt főként azok ismerik fel, akik nem az erdőgazdálkodás dolgozói. Az erdőrendezési utasítások — amint láttuk — általában nyomon követték vagy éppen előre mutatták azokat a változásokat, hogy az erdők iránt az igények részben nőnek, részben egyes célok irányába eltolódnak. Olcsó és demagóg fogás volna, ha az elmúlt időszakok erdőrendezési utasításait az 1980-as évek fejlettségének tükrében akarnánk vizsgálgatni és bizonyítgatnánk, hogy elődeink a mai színvonalhoz képest mennyi naiv, vagy éppen primitív dolgot követtek el. Ezzel szemben úgy ítélnénk, hogy az 1920. évi erdőrendezési utasítás megfelelt az akkori idők nemzetközi színvonalának. Az 1955. évi utasítás egyik erőssége volt, hogy nemcsak a már meglévő tényekkel, hanem a jövőben várható fejlődési irányokkal is számolt, különben nem szolgálhatott volna 21 éven át az erdőgazdasági üzemtervek készítésének alapjául. Minthogy hosszúlejárátú tervezésekről szóltunk, célszerű lenne az egyre gyorsuló időben, a jövőben is viszonylagos stabilitást teremtenünk tervezési eljárásainkban.